

УДК 343.353(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.21>

## **СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ НОРМАМИ ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ТА ПРО ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ: ПИТАННЯ ЯКОСТІ УНОРМУВАННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

**Красницький І.В.,**  
*кандидат юридичних наук, професор,  
директор навчально-наукового інституту  
права та правоохоронної діяльності,  
Львівський державний університет внутрішніх справ  
ORCID: 0000-0002-5529-7636  
e-mail: [kiv77@ukr.net](mailto:kiv77@ukr.net)*

**Красницький І.В. Співвідношення між нормами про зловживання владою або службовим становищем та про перевищення влади або службових повноважень: питання якості унормування та правозастосування.**

У статті здійснено ревізію співвідношення між нормами Кримінального кодексу України (далі – КК України) про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364) та про перевищення влади або службових повноважень (ст. 365) після внесення змін Законом України від 21 лютого 2014 р. № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції».

Ключові питання на вирішення яких зорієнтована стаття: чи перевищення влади або службових повноважень, вчинене іншими особами (окрім працівника правоохоронного органу), та які водночас не охоплюються іншими нормами КК України про перевищення влади чи службових повноважень, не є кримінально протиправними? І чи не можна вважати такі перевищення влади або службових повноважень видом зловживання владою чи службовим становищем?

За результатами наукової ревізії доведено, що кримінально-правове поняття зловживання владою або службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди фактично безумовно означає вихід за межі повноважень, а отже, включає перевищення влади або службових повноважень (окрім, вчинених працівником правоохоронного органу чи передбачене іншими варіантними нормами кримінального закону України).

Водночас, норма про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) не може вважатися загальною щодо норми про перевищення влади або службового становища (ст. 365 КК України), оскільки визначений нею склад кримінального правопорушення містить як обов'язкову ознаку такого складу вказівку на мету – отримання неправомірної вигоди, яка не є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення про перевищення влади або службових повноважень.

Норми, закріплені в статтях 364, 365 Кримінального кодексу України, є варіантними, входять в так звану асоціацію норм про різні склади зловживання владою або службовим становищем.

Якщо вчинене містить водночас ознаки обох складів кримінального правопорушення – зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень (наприклад, перевищення влади або службових повноважень, вчинене працівником правоохоронного органу з метою отримання неправомірної вигоди), вчинене слід кваліфікувати за нормою, яка передбачає більш суворе покарання (ст. 365 КК України).

**Ключові слова:** кримінальне законодавство, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, склад кримінального правопорушення, кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або

службових повноважень, конкуренція кримінально-правових норм, якість кримінального закону, вдосконалення кримінального законодавства.

**Krasnytskyi I.V. Correlation between the provisions on abuse of power or official position and on abuse of power or official authority: issues of quality of regulation and law enforcement.**

The article revises the correlation between the provisions of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter - CC of Ukraine) on abuse of power or official position (Art. 364) and on abuse of power or official authority (Article 365) after the amendments made by the Law of Ukraine No. 746-VII dated February 21, 2014 "On Amendments to the Criminal Code and the Code of Criminal Procedure of Ukraine regarding the implementation of Article 19 of the UN Convention against Corruption into national legislation".

The key issues addressed in the article are: is the abuse of power or official authority committed by other persons (other than a law enforcement officer), and which at the same time are not covered by other provisions of the CC of Ukraine on abuse of power or official authority, not criminalized? And can such abuse of power or official authority be considered a form of abuse of power or official position?

Based on the results of the scientific review, it is proved that the criminal law concept of abuse of power or official position for the purpose of obtaining unlawful benefit in fact unconditionally means going beyond the limits of authority, and therefore includes abuse of power or official authority (except for those committed by a law enforcement officer or provided for by other variant provisions of the criminal law of Ukraine).

At the same time, the provision on abuse of power or official position (Article 364 of the CC of Ukraine) cannot be considered general in relation to the provision on abuse of power or official position (Article 365 of the CC of Ukraine), since the criminal offense defined by it contains an indication of the purpose - obtaining an unlawful benefit, which is not a mandatory element of the criminal offense of abuse of power or official position.

The rules enshrined in Articles 364 and 365 of the CC of Ukraine are variant rules, part of the so-called association of rules on different elements of abuse of power or position.

If an act contains both elements of a criminal offense - abuse of power or official position and abuse of power or official authority (for example, abuse of power or official authority committed by a law enforcement officer with the aim of obtaining an unlawful benefit), the act should be qualified under the provision providing for a more severe punishment (Article 365 of the CC of Ukraine).

**Key words:** criminal law, criminal liability, criminal offense, corpus delicti of a criminal offense, criminal offenses in the sphere of official activity, abuse of power or official position, abuse of power or official authority, competition of criminal law provisions, quality of criminal law, improvement of criminal law.

**Постановка проблеми.** Система норм про так звані службові кримінальні правопорушення виступає одним із індикаторів готовності держави боротися з корупцією та іншими проявами кримінальних протиправних діянь вчинюваних службовими особами, а тому є під прицілом не лише українського суспільства, але й усієї міжнародної спільноти. Та власне положення кримінального закону України в частині відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (Розділ XVII Особливої частини) зазнавали чи не найістотніших змін, які були зумовлені внутрішніми політичними, кон'юнктурними коливаннями, запитами суспільства, вимогами міжнародних організацій тощо.

Так, станом на січень 2025 року у статті цього Розділу Кримінального кодексу (далі – КК) України було внесено більше сотні змін. Така динамічність кримінального законодавства в цій частині - справжній виклик для науки кримінального права та, на жаль, загроза для правильного та єдиного правозастосовного русла. Бо «кроїння» кримінально-правових текстів щоразу ставить необхідність системного огляду питань про співвідношення норм про склади кримінальних правопорушень, визначення меж забороненої поведінки тощо.

**Стан опрацювання проблематики.** Питання кримінальної відповідальності за так звані службові кримінальні правопорушення, в тому числі за зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень, не належить до тих, які залишалися на периферії кримінально-правової доктрини. Слід віддати належне працям таких авторів як: А.В. Айдинян, К.П. Задоя, М.І. Мельник, П.В. Мельник, А.Я. Светлов, М.І. Хавронюк, В.Г. Хашев

та інші. Втім, незважаючи на доктринальний попит у вивченні таких питань залишається чимало нюансів, які потребують періодичної ревізії у зв'язку із законодавчими коливаннями.

А тому **метою цієї статті** є власне визначення співвідношення між нормами КК України про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364) та перевищення влади або службових повноважень (ст. 365), а також встановлення, чи охоплюється кримінально-правове поняття перевищення влади або службових повноважень поняттям зловживання владою або службовим становищем.

**Виклад основного матеріалу.** Законом України від 21 лютого 2014 р. № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» [10] ч. 1 ст. 364 КК України викладено так: «Зловживання повноваженнями, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб» [5]. Своєю чергою, цим же Законом звужено зміст складу кримінального правопорушення про перевищення влади або службових повноважень, а саме ч. 1 ст. 365 КК України викладено так: «Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб» [5].

У зв'язку з такими змінами у конструкції складу кримінального правопорушення про перевищення влади або службових повноважень (звуження змісту ознакою спеціального суб'єкта (працівника правоохоронного органу)), постає, зокрема, питання, чи вчинення перевищення влади або службових повноважень іншими суб'єктами, окрім працівника правоохоронного органу, перестав бути кримінально протиправним.

Очевидним є, що у кримінальному законі України є система норм про кримінальні правопорушення із законодавчо вмонтованою «службовою ознакою», які фактично є варіантними нормами, які входять в так звану асоціацію норм про перевищення влади чи службових повноважень. Зокрема, і Пленум Верховного суду України звертав увагу (щоправда, мова йшла про ст. 365 КК України до змін в частині звуження суб'єкта лише працівниками правоохоронних органів), що злочини, відповідальність за які передбачена ч. 2 ст. 157 КК (перешкоджання здійсненню виборчого права), ч. 2 ст. 162 (порушення. недоторканності житла), статтями 371-373 (завідомо незаконні затримання, привід або арешт, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, примушування давати показання) та ч. 2 ст. 376 КК (втручання в діяльність судових органів), являють собою спеціальні види перевищення влади або службових повноважень [12].

Однак, ключове питання у тому, чи є кримінально протиправними перевищення влади або службових повноважень, вчинене іншими особами (окрім працівника правоохоронного органу), та які водночас не охоплюються іншими нормами КК України про перевищення влади чи службових повноважень? І чи не можна вважати такі перевищення влади або службових повноважень видом зловживання владою чи службовим становищем?

Відповідь на це питання не така однозначна. Так, у науці кримінального права сформувались два діаметрально протилежні підходи щодо співвідношення обсягу кримінально-правових понять зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень.

Так, одні автори розглядають зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень як окремі склади кримінальних правопорушень, які мають взаємовиключні ознаки, а власне вказують, що саме вихід чи невихід за межі компетенції має слугувати головним критерієм розмежування таких понять, а слідом і кримінальних протиправних діянь [15, с. 204]. Як висновок, у літературі побутує думка, що, крім працівників правоохоронних органів, перевищення влади й службових повноважень декриміналізовано для всіх службових осіб [7, с. 2-3] (йдеться про редакцію КК України після внесення змін Законом України від 21 лютого 2014 року № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» [10]).

Така думка висловлювалася свого часу Верховним Судом України у постанові «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 року № 15 (п. 5). Зокрема, вказувалось, що при відмежуванні перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем слід виходити з того, що при зловживанні владою або службовим становищем «службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження» [12]. Тобто, Пленум Верховного Суду України розтлумачив, що зловживання владою або службовим становищем і перевищення влади або службових повноважень – це різні кримінальні правопорушення [1, с. 173]. Однак, позиція суду була висловлена щодо попередньої редакції відповідних приписів кримінального закону України з урахуванням їх системних зв'язків. А тому не може сьогодні слугувати відправною точкою в тлумаченні співвідношення відповідних складів кримінальних правопорушень.

Інші ж науковці, натомість, вважають, що зловживання владою або службовим становищем охоплює не лише використання відповідною службовою особою своїх повноважень всупереч інтересам служби і з відповідною метою, але й використання так званого «службового авторитету (впливу, обумовленого правовим статусом службової особи)» [14, с. 16]. Фактично йдеться про те, що службова особа всупереч інтересам служби використовує не повноваження, а службовий «ореол» з метою отримання неправомірної вигоди. Тим самим фактично виходить за рамки повноважень, діє з незаконною метою. А отже, йдеться про перевищення влади або службових повноважень. Тобто перевищення влади і службових повноважень є видом зловживання владою або службовим становищем.

Як результат, пропозиції ще у радянській літературі об'єднати зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень в один склад кримінального правопорушення [13, с. 161]. Сучасні ж адепти такого підходу (М.І. Мельник, М.І. Хавронюк) вказують, що у кримінальному законі України було б доцільно поняття «перевищення влади або посадових повноважень» не уживати взагалі, щоб воно не вносило плутанини, а передбачити всі можливі спеціальні склади зловживання владою або посадовим становищем, у тому числі окремий склад злочину «зловживання владою або посадовим становищем, пов'язане з насильством», а також загальний склад зловживання владою або посадовим становищем. За таких умов проблеми з кваліфікацією посадових зловживань істотно зменшаться» [6, с. 33].

Аби зважити нормативну, наукову потугу обох наведених підходів, доцільно розглянути послідовно.

На перший погляд, справді може видатися, що законодавчі зміни щодо обмеження суб'єкта складу кримінального правопорушення про перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України) є цілковитою декриміналізацією діянь інших службових осіб юридичних осіб публічного права, окрім працівників правоохоронних органів. Однак, не потребує окремих доводів, що перевищення службових повноважень (в тому числі владних) є значно більш суспільно небезпечним, ніж зловживання службовими повноваженнями. Бо, перевищуючи службові повноваження, особа використовує не законний арсенал наданих їй службових інструментів, а свій «статус», пов'язаний з займаною посадою та виконуваними повноваженнями. Тобто використовує «невидиму» силу свого статусу. Врешті, і норма про перевищення влади і службових повноважень (до її звуження за суб'єктом виключно до працівників правоохоронних органів Законом України від 21 лютого 2014 року № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» [10]) передбачала покарання значно суворіше, ніж за зловживання владою чи службовим становищем (позбавлення волі на строк до 5 років та обмеження волі на строк до 3 років відповідно (ч. 1 ст. 365 та ч. 1 ст. 364 КК України). Тобто за ступенем суспільної небезпеки це були злочини середньої та невеликої тяжкості відповідно.

А тому абсолютно алогічною була б повна декриміналізація перевищення влади та службових повноважень (за винятком, вчинених працівником правоохоронного органу) та паралельне існування кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, вчинене будь-якою службовою особою юридичної особи публічного права.

Як вказує А.В. Айдинян, здоровий глузд підказує: якщо використання службовою особою влади чи своїх повноважень всупереч інтересам служби за наявності істотної шкоди й інших ознак такого складу кримінального правопорушення кримінально каране, то й вихід за межі своїх повноважень службовою особою за наявності таких же ознак так само має тягнути кримінальну відповідальність [1, с. 173].

Не можна законодавче звуження змісту певного складу кримінального правопорушення за певною ознакою (зокрема, суб'єкта в складі злочину, передбаченого ст. 365 КК України) розглядати як цілковиту декриміналізацію діянь. Такий підхід нівелює системність права, як його природну непорушну ознаку, і як результат, несе абсолютну загрозу законності правозастосування. Системний підхід повинен бути «матрицею» у ході правозастосування. А тому необхідно з'ясувати, в норму про який склад кримінального правопорушення системно «мігрували» перевищення влади або службових повноважень, вчинені службовими особами юридичних осіб публічного права (крім, працівників правоохоронних органів).

Тобто, вочевидь, є «материнська» (більш загальна) норма, яка охоплює такі діяння. Адже, наприклад, гіпотетична декриміналізація посягання на життя судді (ст. 379 КК України) не означає цілковиту декриміналізацію такого діяння, а його юридичне охоплення іншою, «материнською», нормою (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України).

У КК України є низка статей, які передбачають відповідальність за службове зловживання. При цьому законодавець послуговується різними термінами для позначення об'єктивної сторони складів відповідних кримінальних правопорушень залежно від виду службової особи, а саме йдеться про зловживання: владою або службовим становищем (ст. 364 КК України – службові особи юридичних осіб публічного права); повноваженнями (ст. ст. 364-1, ст. 365-2 КК України – службові особи юридичних осіб приватного права, а також особи, які надають публічні послуги) [5].

Видається, що у системі норм про різні склади єдиного кримінального правопорушення логічним було б використання «кліше» складу кримінального правопорушення, яке б характеризувалося єдністю термінології і формулювань. Відсутність такої єдності дає підстави для припущення, що законодавець таки свідомо при формулюванні складу «службового зловживання» щодо службових осіб юридичних осіб публічного права послуговується іншими термінами.

Логічно постає питання, чи тотожними за обсягом є поняття зловживання «владою або службовим становищем» та «повноваженнями» відповідно. Встановлення співвідношення між такими поняттями – це не питання поставити під сумнів єдиність законодавчої термінології, а практично значуще питання. А саме - чи не охоплює зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) також і перевищення влади або службового становища, вчинене службовими особами (окрім, перевищення влади або службового становища, вчинене працівником правоохоронного органу – ст. 365 КК України).

Для відповіді на це запитання, варто наскрізно проаналізувати вживання таких термінів законодавцем у кримінальному законі України, а також загальноправове розуміння відповідних понять.

У КК України законодавець використовує такі термінологічні звороти для позначення діяльності особи, яка має владні (імперативні) ознаки: владні повноваження (ч. 1 ст. 171, ч. 1 ст. 353); владні функції (примітка 2 до ст. 127, ч. ч. 1, 2 ст. 436-2); владні повноваження (влада) (примітка 3 до ст. 31-1); влада (ст. ст. 364, 365, 368, 369, 426-1); вказівка на особу, яка перебувала під владою (ч.ч. 1, 2 ст. 31-1) [5].

У примітці ж 5 до ст. 354 КК України взагалі на лице законодавче розмежування повноважень, влади та службового становища. Зокрема, вказано, що у статтях 354, 368, 368-3 і 368-4 цього Кодексу під вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням **свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища** стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду (виділено автором – І.К.).

Вочевидь, законодавець в одних випадках отожднює поняття (вживає термін «влада» у дужках до термінологічного звороту «владні повноваження»), в інших же виокремлює, розмежовує «владні повноваження» та «владу» як імперативний вплив. Це дає підстави для гіпотези про те, що влада може бути як проявом повноважень, так і засобом поза встановленими повноваженнями.

Відтак, такий законодавчий підхід лише підтверджує необхідність з'ясування загальнотеоретичного розуміння змісту понять «влада» та «владні повноваження».

Велика українська енциклопедія вказує, що влада (від грец. *κράτος* — панування, управління, володіння, володарювання) — можливість і здатність здійснювати волю, чинити вирішальний вплив на діяльність, поведінку й загалом долю людей за допомогою певних засобів (**авторитету, права, насильства тощо**) (виділено автором – І.К.) [2]. Ключовим у наведеній дефініції є те, що

засобами влади виступає не лише право, але й авторитет, насильство. Тобто влада фактично (не юридично) може здійснюватися, забезпечуватися не лише арсеналом наданих повноважень, але й, зокрема, авторитетом особи.

Свою чергою, Енциклопедія політичної думки визначає владні повноваження (в широкому сенсі в політиці і праві) як право здійснювати певні дії включно з правом видавати закони та використати інші права, пов'язані з управлінням. При цьому прямо вказується що термін **«владні повноваження» слід відрізнити від поняття влади як здатності спонукати до покори** [4]. (виділено автором - І.К.). А науковці, своєю чергою, вказують, що під владними повноваженнями треба розуміти засновані на нормах публічного права можливості суб'єктів публічної влади (суб'єктів владних повноважень) видавати юридичні акти та вчиняти дії, спрямовані на забезпечення реалізації публічного інтересу [3, с. 12].

Такий загальнотеоретичний аналіз і вживання законодавцем у кримінальному законі України вказівок на «владу» та «владні повноваження» дає підставу для позиції про різний обсяг таких понять. Фактично «влада» виступає родовим поняттям до поняття «владних повноважень», оскільки, окрім останніх, охоплює також і засоби здійснення імперативного впливу, які не випливають із легітимних повноважень, а базуються на авторитеті, здатності спонукати підлеглих до покори.

Слідом, це означає, що якщо службова особа юридичної особи публічного права з метою держання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використовує не надані їй повноваження, а виходить за нормативні «рамки» таких, використовуючи при цьому свій владний вплив (авторитет, страх, повагу до неї, як носія влади), то фактично має місце перевищення влади службових повноважень у «чистому» вигляді.

Врешті, така думка прямо висловлювалась у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 16 січня 2013 року, а саме вказується, що фактично отримання неправомірної вигоди, зокрема, – це основоположна ознака перевищення влади як спеціальної форми зловживання нею [11].

Позиції про те, що перевищення влади або службових повноважень (за наявності інших обов'язкових ознак складу кримінального правопорушення) є видом зловживання владою або службовим становищем притримується Верховний Суд. Так, у Постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 9 лютого 2022 року (справа № 707/661/17) вказано, що у кримінальному праві зловживанням владою або службовим становищем є використання влади або службового становища (а отже, тих **повноважень і можливостей впливу**, які обумовлені компетенцією службової особи) всупереч інтересам служби, тобто всупереч тим цілям і завданням, для досягнення і реалізації яких вони надані службовій особі. Діяння, змістом яких є використання службовою особою влади або службового становища, може: перебувати в межах її компетенції; перебувати в межах не її, а компетенції інших органів або службових осіб; **перебувати поза межами компетенції** будь-яких органів або службових осіб [9] (виділено автором - І.К.). Отож, влада включає не лише нормативні повноваження, але й можливості впливу поза такими повноваженнями, які є її іманентною ознакою.

У ще одній Постанові від 30 вересня 2020 року (справа № 517/639/17) Касаційний кримінальний суд Верховного суду як висновок зазначає, що під використанням влади чи службового становища розуміється вчинення як дій, що безпосередньо входять до кола службових повноважень службової особи, зумовлені покладеними на неї обов'язками з виконання відповідних функцій, **так і дій, зумовлених її службовим авторитетом, її зв'язками з іншими службовими особами, можливістю здійснити вплив, зумовлений її службовим становищем, на інших службових осіб** [8] (виділено автором – І.К.).

Враховуючи вищевикладене, видається є підстави тлумачити зловживання владою або службовим становищем також як вихід за межі повноважень, а отже як перевищенням влади або службових повноважень.

Такі висновки можуть бути підставою для судження про те, що норма про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) є загальною щодо норми про перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України). І таку позицію висловлює Верховний Суд. Так, у Постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30 вересня 2020 року (справа № 517/639/17) зазначається, зокрема, що зловживання владою або службовим становищем, є за-

гальною нормою, щодо якої перевищення влади або службових повноважень, як було до 21 лютого 2014 року, так і залишається на теперішній час окремою формою зловживання. Зміни до статті 365 КК України, внесені Законом України № 746-VII від 21 лютого 2014 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції», згідно з якими суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого цією нормою, може бути лише працівник правоохоронного органу, **не свідчать про декриміналізацію такої форми зловживання як перевищення влади або службових повноважень і на теперішній час охоплюється змістом статті 364 КК як загальної норми** [8] (виділено автором – І.К.).

В цілому підхід Верховного Суду правильний. Перевищення влади або службових повноважень, вчинені іншими суб'єктами, крім працівника правоохоронного органу, можуть охоплюватися нормами про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України). Проте не можна стверджувати, що норми про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та про перевищення влади або службового становища (ст. 365 КК України) співвідносяться як загальна та спеціальна відповідно. Адже норма про зловживання владою або службовим становищем (ч. 1 ст. 364 КК України) як обов'язкову ознаку простого складу кримінального правопорушення визначає спеціальну корисливу мету – одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи. А така мета не є обов'язковою у складі про перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України).

Відтак, норми про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та про перевищення влади або службового становища (ст. 365 КК України) є варіантними нормами, які входять в так звану асоціацію норм про різні склади зловживання владою або службовим становищем. Як вказується у літературі, асоціації кримінально-правових норм – це системи, елементами яких виступають основні (генеральні) та варіантні кримінально-правові норми, які забезпечують диференційовану охорони певних однакових за характером суспільних відносин від злочину залежно від ступеня його суспільної небезпеки [16, с. 90].

Отже, вибір норми у процесі кримінально-правової оцінки та правозастосування повинен базуватися на вироблених у науці кримінального права правилах про конкуренцію двох спеціальних норм.

Слідом, у випадку, якщо вчинене містить водночас ознаки обох складів кримінального правопорушення - зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень (наприклад, перевищення влади або службових повноважень, вчинене працівником правоохоронного органу з метою отримання неправомірної вигоди), вчинене слід кваліфікувати за нормою, яка передбачає більш суворе покарання. Виходячи з чинної караності таких складів кримінальних правопорушень, повинна застосовуватися норма про перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України).

**Висновки.** За результатами наукової ревізії питання про співвідношення між нормами про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та про перевищення влади або службового становища (ст. 365 КК України) є підстави констатувати, що кримінально-правове поняття зловживання владою або службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди фактично безумовно означає вихід суб'єкта за межі повноважень, а отже, включає перевищення влади або службових повноважень (окрім, вчинених працівником правоохоронного органу чи передбачене іншими варіантними нормами кримінального закону України).

Норма про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) не може вважатися загальною щодо норми про перевищення влади або службового становища (ст. 365 КК України), оскільки визначений нею склад кримінального правопорушення містить як обов'язкову ознаку вказівку на мету – отримання неправомірної вигоди, яка не є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення про перевищення влади або службових повноважень.

А тому норми, закріплені в статтях 364, 365 КК України, є варіантними, входять в так звану асоціацію норм про різні склади зловживання владою або службовим становищем.

Якщо вчинене містить водночас ознаки обох складів кримінального правопорушення (зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень, наприклад, перевищення влади або службових повноважень, вчинене працівником правоохоронного органу з метою отримання неправомірної вигоди), вчинене слід кваліфікувати за нормою, яка передбачає більш суворе покарання (ст. 365 КК України).

В цілому ж, питання зловживання владою та службовим становищем потребує системної кримінально-правової ревізії, спрямованої на визначення системи норм про різні склади такого кримінального правопорушення. Лише наскрізний підхід може бути гарантією правильного розуміння, а відтак застосування норм про такі склади. А тому тема має потенціал для подальшого вивчення і верифікації.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Айдинян А.В. Окремі проблеми розмежування зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень у судовій практиці України. *Київський часопис права*. 2021. № 3. С. 171–176.
2. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Влада> (дата звернення: 12.02.2025).
3. Вільгушинський М. До питання про сутність та зміст категорії «суб'єкт владних повноважень». *Віче*. 2013. № 12. С. 10–14.
4. Енциклопедія політичної думки. URL: <http://slovopedia.org.ua/40/53394/261065.html> (дата звернення: 12.02.2025).
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
6. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Розмежування складів злочинів «Зловживання владою або посадовим становищем» та «Перевищення влади або посадових повноважень». *Право України*. 1997. № 2. С. 31–33.
7. Мельник П.В. Проблеми кримінальної відповідальності службових осіб. Інтернет-конференція, 11–16 березня 2014 р., м. Івано-Франківськ. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/melnyk.pdf> (дата звернення: 12.02.2025).
8. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30 вересня 2020 року (справа № 517/639/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92021190> (дата звернення: 12.02.2025).
9. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 9 лютого 2022 року (справа № 707/661/17) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103283240> (дата звернення: 12.02.2025).
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції: Закон України від 21 лютого 2014 року № 746-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746-18#n12> (дата звернення: 12.02.2025).
11. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
12. Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления. К., 1978. 304 с.
13. Судова практика в справах про злочини в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: окремі тенденції, проблеми та перспективи вдосконалення / Задоя К.П. та ін. К. 2014. 136 с.
14. Хашев В.Г. Проблемні питання розмежування зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015, № 3. С. 202–209.
15. Яремко Г.З. Асоціації кримінально-правових норм: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2012. Випуск 20. Частина II, С. 88–90.